

Ukiortaami oqalugiaat 2012

Naalakkersuisut siulittaasuat Kuupik Kleist

Asasakka nunaqqatikka.

Ukioq 2011 naareerpoq ukiorlu 2012 aallartereerluni. Ukiortaami qamannga pisumik pilluaritsi. Neriuppunga nalliuttorsuit tipaatsunnartuat tamanit misigilluarneqarsimassasoq ukiorlu nutaaq iserfigisarput neriuutitta piviusunngornerannik nassataqarumaartoq.

Ukiumi qaangiuttumi atorsimasatsinnut nuannersunut ilaatigullu ilungersunarsinnaasunut tamanut qujanaq.

Allanngoriartorneq

Ukiut pingasunngulersut matuma siorna Namminersorneq atuutilersoq nalliuttorsiutigaarput, taamaalillutalu aamma uppersarparput inuiaqatigiittut immitsinnut akisussaaffigiumalluta. Ulloq nuannersorsuaq tuulluusimaarlunga pilluaammerlungalu eqqaasarpara. Akisussaaffipput annerulissasoq akuerigatsigu aamma pissutsit tamarmik qangatut ingerlaannarsinnaajunnaartut akuersaarparput. Sapiissuseqarluta allanngoriartornissaq akuersaarparput inuiaqatigiinnilu unammilligassavut pimoorussilluta suleqataaffigiumallugit uppersaalluta.

Tamattali aamma nalunngilarput allannguiniarnerit sulluunniit nalornisitsisinaalersartut, pingaartumik kisimiittut misigisimagaanni siunertallu takujuminaatsikkaanni. Taamaamat siunnerfiit tamanut erseqqissuusariaqarput, immitsinnullu neriorsueqatigiittariaqarpugut allannguinerit pitsanngoriaatitut allannguinerusariaqartut nukissamik imminullu tatiginermik tunisisuusut. Siunnerfigummi ersaripput. Inuiaqatigiinnik imminnut napatittunik pilersiterusuppugut. Inuiaqatigiit inuppalaartut, aningaasarsiornikkut, avatangiisitigut inooqatigiinnikkullu isumannaatsumik ingerlasut pilersikkusuppugut, kinguaatsinnullu kingornutasseerusuppugut inuiaqatigiinnik peqqissunik nunarsuarmioqatitsinnut naleqqersuussinnaasunik. Tamattami politikkerit, innuttaaqataasut aammalu kattuffinni

ingerlatsisuusutut pisussaaffeqarpugut inuiaqatigiinnik nukittuunik pilersitseqataanissamut siunissamullu isumannaatsumut tunngavileeqataanissamut.

Allanngoriartornerup nalaani pisariaqarluinnarpoq innuttaaqataasutut akisussaassutsimik takutitsinissarput, immitsinnut inoqatitsinnullu. Asasakka innuttaaqatikka, kingunissalimmik oqalliseqataajuartariaqarpusi naalackersuinikkullu oqartussaasut eqqortunik aalajangiisarnissaannut ikiortariaqarpasi. Ataatsimoorussatsinnik anguniagaqarpugut, aqcutitsinni allannguisariaqarnerit nalaattassavagut tamakkulu ataqqeqatigiilluta eqqartortassavagut.

Ataaserli avaqqunneqarsinnaanngilaq: Tassalu tamavitta pisinnaasarput naapertorlugu arlaatigut peqataasariaqaratta. Aningaasarsiornikkut pissutsit najummatsernartut aqqusaarpavut naammattusaariniarnerlu imaannaanngilaq. Immitsinnulli eqqaasittuassaagut pinngitsoorata meeqqat utoqqaallu inuunerminni atugarissaartinnissaat akissaqarfigiuartariaqaratsigu.

Siuariartorpugut

Ukiup 2011-p naajartulernerani Naatsorsueqqissaartarfiup paasissutissat arlariit qiimmaallannartut saqqummersippai. Ilaatigut paasinarsivoq ukiumi qaangiuteqqammersumi nunatta avammut tunisinera malunnaatilimmik annertuseriarsimasoq. 2010-mut sanilliullugu siorna annertuseriaat 376 mio. koruuniusimavoq, nalinga 25 %-ngajammik qaffariarsimalluni.

Tassa aalisakkat assigiinngitsut malunnavissortumik akigissaarnerulersimapput.

Kisitsisit tamakku tutsuiginartut pisortatigoortullu tunngavigalugit aalisarnej pillugu oqallinneq maanna torernerusumik ingerlaqqittariaqalerpoq.

Aalisarnerup taamatut killiffia unnersiutigisassaagaluartoq aamma nalunngilarput suli ilaatigut naammattumik pissarsiviusumik ingerlanngitsoq, amerlasuutigummi imminut napatittumik ingerlatsineq suli anguneqanngilaq. Taamaattuminguna Naalackersuisut aalisarnerup allatut ullutsinnullu naleqquttumik aqqissuuteqqinneqarnissaa ilungersuutigalugu suliniutigigipput, tamatumani aalisarnermi susassaqartut naalackersuinikkullu suleqativut paaseqatiginerunissaat angorusoqaarput.

Periarfissaq manna iluatsillugu sineriassuatsinni aalisartut, piniartut inoqutaallu tamaasa nunatta siuariartorneranik pilersitseqataasut qujaffigerusuppakka ukiumilu nutaami ingerlalluarnerulernissassinnik kissaallusi.

Pissutsinut nutaanut naleqqussarnissaq

Aalisarnermit tunisassiatta MSC-imik ilisarnaaserneqarlutik avammut niuerutigineqalernissaat ukioq manna 2012-imi sulii pimoorussinerulluta anguniartariaqarparput.

MSC-imik ilisarnaasiinerup anguneqarneratigut tunisassiat ikinnerulerualutik sulii akigissaarnerulernissaat qulakkeerniagaavoq, tamannalu tunisassiatsinnut assigiinngitsunut tamanut raajanut, qaleralinnut, saarullinnut aalisakkanullu allanut atuutsinniartariaqarpoq. Nunanut allanut aalisakkanik tunisassiornikkut unammillikkatsinnut naleqqiulluta kinguussaanaaveersaarnissarput sissueqqissaartariaqarparput.

Tamattami ukiut arlerlugit nalunngereerparput qaleraeqassuseq killup tungaanut ingerlasoq. Maannakkutut ingerlaannassagutta aarleqqutigaarput immaqqa ukiut 20-t qaangiuppata qaleraeqassuseq ulorianartorsiorsinnaalissasoq. Taamatut nunarput ingerlaleqqunanneqaaq. Oqareernittut kinguaassagut eqqarsaatigissallugit tamatta pisussaaffeqarpugut.

Silap pissusaata allanngoriartornera ilutigalugu aalisarnerup iluani periarfissat nutaat aggerput. Periarfissallu nutaat aalisarnermi misileraanikkut iluaqutigineqalernissaat siunertaralugu qanimut malinnaavigineqarput.

”Asasarput siunissaq”

Ukiumi qaangiuttumi pisimasorpassuit nuannersut ilagaat Nakuusa Youth Forum-imik taallugu inuusuttuaqqat Ilulissani Naalackersuisut Unicef-illu aaqqissugaannik ataatsimeersuartinneqarnerat. Meeqqat inuusuttuaqqallu nunatsinniit tamaninngaanneersut peqataapput, amerlanerujussuillu peqataanissaminnut kissaateqarsimagaluarlutik.

Ataatsimeersuartut naammassinerminni Inatsisartunut Naalackersuisunullu allakkiaqarput arlariinnik pingaartitaminnik inassuteqarlutik, allakkiartillu qulequtsersimavaat ”ASASARPUT SIUNISSAQ.” Meerartatta inuusuttuarartattalu oqariartuuterpassuisa tangiat tamatta

paasilluarunarpaput, tassa atuartitaaneq ilinniartitaanerlu sunit tamanit pingaernerutillugit politikkeqassasugut.

Naalackersuisut sinnerlugit oqaatigissavara inassuteqaatiseq assut qujarukkatsigit suleriaqqinnissatsinnilu arlalippassuartigut najoqqutarerusullugit. Ilaatigut meeqqat atuarfiata ineriartorteqqinnerani aammalu angerlarsimaffitsik qimallugu atuariartortariaqartatut eqqarsaatigalugit upernaamut pilersaarusiameq saqqummiussigutta tamakku ilaatinneqarumaarput.

Naatsorsuinerit kingulliit ersersippaat ilinniartitaaneq qaffassarniarlugu ukiuni makkunani immikkut suliniutivut angusaqarfiulereersut. Inuusuttummi 2010-mi ilinnialersut 2005-imi aallartittunut sanilliullugit 36%-imik amerlanerupput aammalu 38%-imik amerlanerusut ilinniakkaminik naammassinnittalersimallutik.

Sulilu isumalluarnarnerulissaaq atuartut angerlarsimaffii ilinniartullu inaat amerlanerulerpata. Naalackersuisut ungasinngitsumi aalajangerpugut atuartut angerlarsimaffiitut ilinniartullu inaannut aningaasaliissutigisartakkavut amerliniarlugit.

Qularutiginnigilluinnarpara Nakuusa Youth Forummiikkut kissaataat siunnersuutaallu allat uterfigeqqittarumaarlutigit, taamaattumik takorloorpara ukiumut ataasiarluta naapeqatigiilaartarnissarput – eqqartueqatigiilluta aammalu meeqqat inuusuttuaqqallu atugaannik naalackersuinikkut qanoq suleriuseqartoqarsinnaanera paasiniarlugu.

Periarfissaq manna iluatsillugu sinerissami meeqqat inuusuttuaqqallu, angajoqqaat allallu perorsaaneq atuartitaaneq suliaqartut tamaasa qamanna pisumik qujaffigerusuppakka ingerlalluarnissaannillu kissaallugit.

Aamma pinngitsoorumanngilanga nammineq piumassusertik naapertorlugu suliniuteqartorpassuit qamanna pisumik qujassuteqarfigissallugit, soorlu ukiarmi Meeqqat Inuunerissut iluatseqisumik meeqqat atugarissaanerulernissaannik siunertaqarlutik nuna tamakkerlugu katersuiniartut. Soorunami aamma timersornerup silarsuaani, peqatigiiffinnilu allani, aningaasarsiutiginnikkaluarlugu suliniuteqartorpassuit qutsavigingaarpavut.

Aatsitassarsiornermut alloriarnissaq qanillivoq

Imartatsinni uuliamik pimoorusilluni ujarlernerup aallartinneraniit maanna ukiut marluk qaangiunneranni uppersarvarput kalaallit suliffeqarfiutaat kalaallillu sulisartut alloriaqqinnissamut piumassuseqartut. Suliffeqarfiit uuliasiornerup iluani susassaqtut ukiumi qaangiuttumi tallimariaammik amerleriarsimapput – aaliuna aatsaat aallartisaannartugut.

Imartatsinnili uuliamik annertunerusumik nassaarnissaq ungasissinnaammat aatsitassarsiornermut periarfissat allat aamma malersorneqartariaqarput. Suliffissat nutaat amerlasuut tassaniipput, inuiaqatigiittulli tamakku naammaginartumik pissarsivigissagutsigit ullumernit piareersimanerusariaqarpugut.

Ukiumi qaangiuttumi suliffissaaleqisut ikiorserneqarsinnaanerulernissaat tunngavissipparput. Suliffissaarussimasunik nalunaarsuisarnerit nutaat eqquppavut amerlanerusut sulilersinnaalernissaat siunertaralugu.

Aatsitassarsiorfinnik arlalinnik ammaanissaq qanilliarporpoq. Ukiumi nutaami naatsorsuutigaarput aatsitassarsiorfinnik ammaanissamut qinnuteqaatit arlallit tigujuumarlutigit. Taamanikkussamut soorunami apeqqutaajumaarpoq inatsisit malillugit piumasaqaatit aatsitassarsiorfiit eqqortissinnaajumaarneraat. Taamaattoq misiginarpoq ulloq pingaarutilimmik taassuminnga aalajangiiffiususaaq qanilliarpuinnartoq.

Siunissarput pillugu sapinngisamik peqatigiilluta aaqqiisariaqarpugut. Taamatut oqarninni eqqarsaatiginerpaavara Maniitsup eqqaani aluminiumik aatsitsiviliorqarsinnaaneramik pilersaarut.

Pilersaarut pillugu inuit isumaat suli aalapput. Ilaat akerliupput ilaallu isumaqataallutik – isummat tamarmik inissaqarput. Qanorluunniilli ikkaluarpat pingaarnerusoq tassaavoq eqqaamassallugu nunatta inatsisai aammalu nunat tamalaat akornanni isumaqatigiissutit atuuttut tunngavigalugit isummersorneq aalajangiinissarlu ingerlassammata – tassa nunarput inatsisitugut maleruagassatigullu pisussaaffeqarmat imaasiiallaannaq qulaatiinnarneqarsinnaanngitsunik. Akisussaassuseqartumik sulivugut suliuassallutalu.

Nunarput nunarsuarpullu

Asasakka inuiaqatikka.

Unnuk manna nunatta avataanut silarsuarmut aamma qivianngitsoorneq saperpunga. Toqqaannartumik nunarsuarmioqatitsinnut inooqataaleraluttuinnarnitsinni sumiluunniit pisartut qanittuararsuartut malinnaaffigisinnaalersimavagut.

Ukiumi qaangiuttumi pisimasut quarsaarnartorpassuit ilagaat Japan-imi nunap sajorujussuarneratigut inuppassuit ajunaarmata atomillu nukinganik nukissiorfiit aamma ajutoorfiunerisigut sulii ulloq manna tikillugu annertuumik ulorianartorsiortoqarmat.

2011-mili nunani qaninnerusatsinni pisimasut akornanni sakkortunerpaamik aalaterneqaatigisarput tassaavoq Norgemi qeqertaaqqami Utøyami inuusuttorpassuit politikkimik soqutigisaqarlutik katersuussimasut toqoragaanerat. Pisimasumi amiilaarnartumi nunaqqaterpassuagut soorunami misiginneqataanerminnik takutitsipput tamannalu Norgemi innuttaasunut apuupparput.

Innuttaasut kisermaassilluni peqqarniitsumillu naalakkersuinikkut ingerlatsisoqarneranik qatsussillutik nunani arlalissuarni mumisitsinerat ”Araberit nunaanni upernaamik” taaneqartoq takutitsivoq qanga naalagaaffiit allangujaatsutut isigineqaraluartut nunarsuaq tamakkerlugu ineriartornermit aamma sunnigaasalersut. Neriussaagut mumisitsinerit pisut inuiaqatigiit pineqartut oqartussaaqataanerulernerannik kinguneqassasut inuiaallu eqqisseqatigiinnerulernissaannik aqutissiuussissasut.

2012-imut Naalakkersuisut pilersaarutaat

Nunarpassuit aningaasarsiornikkut ingerlanerliornerat 2008-mi aallartittoq sulii taannaavoq – allaat ajorseriaqqinnissaa ilimanaateqarsinnaalluni.

Nunattali eqqugaanera ilimagisaminngarnit sakkukinneruvoq. Siornaak nunatta aningaasarsiornera 1,2%-imik siuariarsimavoq. 2011-mi nunatta aningaasarsiornera taamaaqataanik annertunerumilluunniit siuariarsimanissaa naatsorsuutigaarput.

Pisortalli aningaasartuutaat amerliartuinnartut akissaqartissagutsigit tamanna naammanngilaq. Nunatta aningaasarsiornerata qaffariarnerata nalinga ukiumut minnerpaamik 2-3%-ip akornanniittariaqarpoq.

Taamaattumik innuttaasut atugaat suli pitsaaneruleqqullugit Naalakkersuisunit ukiumi 2012-imi siunniuppagut makku pingaernerutillugit sulissutigissallugit:

- suliffissat amerlanerusut
- sinerissami illunik inissianillu sanaartortitsinerit amerlanerusut
- meeqqat angerlarsimaffii ilinniartunullu inissiat amerlanerusut
- ilinniartut praktikkertullu amerlanerusut, kiisalu
- nunatsinni naligiinnginnerup annikillisinneqarnissaa.

Taamatut anguniagaqarnitsinni kommunit qanimut suleqatigalugillu siuarsaaqatigissavagut. Ukiumi nutaami kissaatima annerpaartaraat ataatsimut kivitseqatigiissinnaanerput pimoorutissagippit, taannatuaavormi angusaqarluarnissatsinnik qulakkeerinnissutaasinnaasoq.

Inuiaqatigiittut aaqqissuussaanitta allangortikkiartornera nangillugu Naalakkersuisuni 2012-imut annertuunik pilersaaruteqarpugut.

Ataatsimut isigalugu sapiissuseqartariaqarpugut periusitoqqanik sungiutiinnarsimasanik allanguinissamat, taamaaliortariaqarpugullu uagutsinnuinaq pinnata kisiannili meeqqatta taakkualu kinguaassaasa inuuniarnikkut atugassaat pitsaasumik qulakkiissagutsigit.

Soraarnerussutisiaqartarnermi aaqqissuusseqqinnissaq pisariaqarpoq, amerlanerit utoqqalinissaminnut namminneq ileqqaaruteqartalernissaat siunertaralugu. Taamatullu ineqarnermut tapiissutaasartut annerusumik pisariaqartitsisunut tutsinneqartalernissaat anguneqartariaqarpoq. Innaallagissamat, imermut, kiassarnermut assartuussinermullu assigiimmik akeqartitsisimanerup atorunnaarsinneqarneraniit ukiut qulinngorneranni nalileeqqinnissaq pisariaqarpoq.

Tamakku tamarmik inuiaqatigiinnut tamanut sunniuteqartussaammata Naalakkersuisut pilersaarutigaat ukiup 2012-ip ingerlanerani suliffeqarnermi kattuffiit sulisartut sulisitsisullu allannguinnissat pillugit isumaqatigiinniarfigissallugit.

2012-imi inuiaqatigiinni akiitsoqarnerup immikkut isiginiarneqarnissaa pilersaarutigaarput, tamatumunnga ilanngullugu sanaartornikkut pisarialimmik aningaasaliiffigineqartariaqartut qanoq aningaasaliiffigineqarnissaat.

Ukioq manna inatsisissatut siunnersuutit ataatsimoortut meeqqanut inuusuttunullu tunngasut, kiisalu kulturikkut suliniutinut sunngiffimmilu saaffissanut tunngasut saqqummiutissavagut.

Inatsisartut upernaakkut ataatsimiinnissaannut inuiaqatigiinni aningaasarsiornikkut suliffeqarnikkullu siuarsaaniarnermi suliniutinik nutaanik Naalakkersuisut saqqummiussiniarpugut, soorlu aamma suliffissuaqarnikkut pilersaarutit annertuut sammineqartussaasut.

Suliniutissagut assigiinngitsorpassuit allat piffissakkut allakkut tikittarumaaratsigit ataasiinnaq matumuuna uniffigilaassavara, tassa suliaq ukiorpassuarni angusaqarfiuneq ajortoq kiisami ukiumi nutaami naammassineqartussanngormat. Nikallujaalluta sulinitsigut aningaasat 40 mio. kr. pissarsiarivagut Inughuit nunaanni Uummannami (Dundas) saliinissamut atugassat. Nunatsinni amerikarmiut eqqaaveqarfiini pissutsit misissorneqarnissaat aammattaaq iluatsittumik anguarput.

Ukiortaaq neriulluarluta pissangallutalu iserfigaarput, ukioq piumassuseqarluarutta suleqatigiikkutta annertuunik angusaqarfigisinnaasarput inuiaqatigiinnut siuariaataasunik.

Peqqinnissaq

Ullutsinni inooriaaserput peqqinnerpullu allanngoriartorsinnarput, tamatumanilu tamatta eqqaamassavarput peqqissumik inuuneqarutta taava ileqqorput tamanna meerartatsinnut ingerlateqqissagatsigu. Peqqinnartumik inooriaaseqarneq ullumikkut teqeqqusut pingaarnersaraat.

Ukiumi qaangiuttumi ulluinnarni malugusuallaataasumik napparsimavinni suliaritinniarlutik utaqqisut ikinnerulerput, immikkut aningaasaliissuteqarnitsigut. Nuannaarutigaarput

neriuutigalugulu sulī utaqquisut piaartumik ukiumi nutaami ukiunilu qaninnerusuni ikilisinneqarnissaat.

Ukiumi nutaamissaaq Danmarkimi peqqissartut najugaqarfissaat nutaaq atuutilissaaq peqqissariartartut najugaqarnikkut atugassarititaannik pitsanngoriaataasussamik.

Naggasiut

Juullip ullui nalliuttorsiorfiusut ilaqutariit ikinngutigiit nunaqqatigiillu qanilaarlutik ilassioqatigiiffigisaat qaangeqqammerpagut. Qanilaassuseq assigiinngitsutigullu isumassoqatigiinneq amerlanerit misigisimassagaat qularutiginnilara. Qanortoq ulluinanngoraluarpalluunniit ukiup 2012-ip ataqatigiinneq, akaareqatigiinneq ataqpeqatigiinnerlu ilisarnaatigiligit. Inuiaalluta ataatsimoorfissarpassuaqarpugut tamannalu avissaartuunnermit salliutittariaqarparput.

Ukiortaami naalagaaffeqativut Savalimmiormiut danskillu ilanngullugit ukiumi qaangiuttumi suleqatigiilluarsimanerput qujassutigalugu pilluaquakka.

Aammattaaq Canadami, Alaskami Siberiamilu naggueqativut pisortaallu nuannersumik pissarsinartumillu suleqatigisimasagut tamaasa qutsavigaakka ukiortaamilu pilluaqqullugit.

Minnerunngitsumillu kalaaleqaterpassuagut Danmarkimi nunanilu allani inuusut puigornagit unnuk manna immikkut taarusuppakka – qujanarsuaq pereersunut tamanut. Ukiumi nutaami takoqqissaagut.

Tamassi ukiortaami peqqinnermik siuariartornermillu kissaallusi pilluaquassi.